

ОШ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИНИН ЖАРЧЫСЫ. ЭКОНОМИКА

ВЕСТНИК ОШСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА. ЭКОНОМИКА

JOURNAL OF OSH STATE UNIVERSITY. ECONOMICS

e-ISSN: 1694-8734

№2(3)/2023, 42-50

УДК: 624

DOI: [10.52754/16948734_2023_2\(3\)_7](https://doi.org/10.52754/16948734_2023_2(3)_7)

**КАЛКТЫ СОЦИАЛДЫК ЖАКТАН КОРГООНУН ЕВРОПА ӨЛКӨЛӨРҮНҮН
ТАЖРЫЙБАСЫ**

ОПЫТ СТРАН ЕВРОПЫ ПО СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЕ НАСЕЛЕНИЯ

THE EUROPEAN COUNTRIES EXPERIENCE ON THE SOCIAL PROTECTION OF NATION

Кайыпкулова Асел Сакмаматовна

Кайыпкулова Асел Сакмаматовна

Kaiyrkulova Asel Sakmatatovna

окутуучу, М.М. Адышев атындагы Ош технологиялык университети
преподаватель, Ошский технологический университет имени М.М. Адышева
Lecturer, Osh Technological University named after M.M. Adyshev

kaiyrkulova05@mail.ru

Омурзаков Сатыбалды Ашимович

Омурзаков Сатыбалды Ашимович

Omurzakov Satybaldy Ashimovich

э.и.д., профессор, К.Ш.Токтомаматов атындагы Эл аралык университети
д.э.н., профессор, Международный университет имени К.Ш.Токтомаматова
Doctor of Economics, Professor, International University named after K.Sh. Toktomamatov

КАЛКТЫ СОЦИАЛДЫК ЖАКТАН КОРГООНУН ЕВРОПА ӨЛКӨЛӨРҮНҮН ТАЖРЫЙБАСЫ

Аннотация

Сунуш кылынган илимий макалада рыноктук мамилелердин шартында калкты социалдык жактан коргоо боюнча Европа өлкөлөрүнүн тажрыйбасынын теориялык негиздери жана аларды уюштуруу жолдорунун абалы изилденди. Изилдөө объектиси катары калкты социалдык жактан коргоо тутуму эсептелинет. Изилдөөнүн негизинде теориялык аспекте бул көйгөй боюнча калкты социалдык жактан коргоо боюнча Европа өлкөлөрүнүн, тагыраагы Англия, Швеция, Германия, Финляндиянын тажрыйбасы изилденип, алардын алгылыктуу жактарын Кыргызстандын шартында колдонуу сунушталды. Изилдөөдө системдүү анализ, монографиялык жана салыштыруу ыкмалары колдонулду.

Ачкыч сөздөр: социалдык коргоо, социалдык камсыздандыруу, рыноктук мамилелер, калк, социалдык чөйрө, коргоо, мамлекет, социалдык тобокелдик, механизм, жөнгө салуу, кепилдик.

ОПЫТ СТРАН ЕВРОПЫ ПО СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЕ НАСЕЛЕНИЯ

THE EUROPEAN COUNTRIES EXPERIENCE ON THE SOCIAL PROTECTION OF NATION

Аннотация

В предлагаемой научной статье исследованы теоретические основы и состояние организационного подхода опыта стран Европы по социальной защите населения в условиях рыночных отношений. В качестве объекта исследования выступает система социальной защиты населения. По результатам исследования в теоретическом аспекте по этим проблемам социальной защиты населения стран Европы, в частности, Англии, Швеции, Германии, Финляндии предложены применения их опыта в условиях Кыргызстана. В процессе исследования применялись методы системного анализа, монографический, сравнительные методы.

Ключевые слова: социальная защита, социальное страхование, рыночные отношения, население, социальная сфера, защита, государство, социальные риски, механизм, регулирование, гарантия.

Abstract

The proposed scientific article examines the theoretical foundations and the state of the organizational approach on European countries experience on the social protection of nations in conditions of market relations. As the system of social protection of nation are acts an object of research. According on the results of researching the theoretical aspect problems of population social protection in Europe, in particular, England, Sweden, Germany, Finland, the application of their experience in the conditions of Kyrgyzstan is proposed. In the research process were used methods of system analysis, monographic and comparative.

Keywords: social protection, social insurance, market relations, population, social sphere, protection, state, social risks, mechanism, regulation, guarantee.

Акыркы жылдары калкты социалдык жактан коргоо булар кандай цивилизациялуу мамлекеттин социалдык негизги атрибуттардын бири болуп калды жана социалдык саясаты болуп эсептелүүдө.

Калкты социалдык жактан коргоо тутуму мамлекеттин ажырагыс бөлүгү болуп саналат, жараандардын материалдык жыргалчылыгын ишке ашыруу, социалдык биримдикке көмөктөшүү жана коомдогу ынтымакташтыкты өнүктүрүү үчүн зарыл. Ар бир өлкөнүн алдында социалдык коргоо тутумун түзүү милдети турат, калктын социалдык жактан начар катмарларынын жашоо деңгээлин тез жана натыйжалуу жогорулатуу жана ошол эле учурда экономикалык өнүгүүгө эч кандай чектөөчү таасирин тийгизбөө.

Европа өлкөлөрүндө калкты социалдык жактан коргоо концепциясы 19-кылымдын аягында пайда болгон жана жарандарга социалдык кызматтарды көрсөтүүдө мамлекеттин позициясын билдирген, 20-кылымдагы мамлекеттин социалдык саясатынын негизги атрибуту болгон.

Калкты социалдык жактан коргоо системасын реформалоо шартында, өлкөбүздүн социалдык ишин өркүндөтүү максатында алыскы жана жакынкы чет мамлекеттердин тажрыйбаларын колдонууга байланыштуу көптөгөн маселелер бар.

Кайсы өлкөнүн практикасы КРнын калкынын улуттук социалдык коргоо системасына карата болушу мүмкүн деген маселе актуалдуу болуп саналат.

Мындай маселелерди жана көйгөйлөрдү чечүү максатында, биз КР үчүн кызыктуу жана алгылыктуу болгон өлкөлөрдүн, тагыраагы Европа өлкөлөрүнүн социалдык жактан коргоо моделдерин анализдеп, тажрыйбасын белгилөөгө аракет кылабыз. Тажрыйбаланган өлкөлөрдүн моделинин натыйжалуулугун жана өркүндөтүлгөнүн изилдөө менен экономикалык системасы биздин улуттук экономикабызга окшош моделин тандоо зарыл.

В. Шариндин айтымында, “ар бир мамлекет социалдык-экономикалык пландын себептеринин жыйындысы, географиялык өзгөчөлүктөрү, маданий жана тарыхый салттары, мамлекеттик түзүлүш формасы, жарандык коомдун өнүгүү деңгээли, ошондой эле социалдык мамлекеттин модели жана анын социалдык саясатынын тиби менен шартталган калктын социалдык жактан коргоонун коомдук улуттук системасын түзөт [9].

Ар бир мамлекетте өнүгүү деңгээлине жана социалдык абалына жараша тарыхый шарттарды эске алуу менен өз алдынча калкты социалдык жактан коргоонун моделдери калыптанган. Окшош моделдери жана социалдык көйгөйлөрү окшош өлкөлөр бар экендигине карабастан, аларды чечүү үчүн ар бир мамлекетте ар кандай ыкмалар жана жолдор колдонулат.

Дүйнөлүк практикада калкты социалдык жактан коргоо системасында мамлекеттин социалдык саясатынын моделдеринин классификациясы бар. Биздин оюбузча, КРнын калкын социалдык жактан коргоонун учурдагы системасын «Контоскандинавиялык модель» деп аталган аралаш модель катарына кошуу керек, бул мамлекеттик бюджет менен биргеликте социалдык камсыздандыруунун иштешин билдирет.

Европа өлкөлөрүндө социалдык коргоо системасынын өнүгүшү Америка өлкөлөрүнүн калкынын социалдык камсыздоо системасын түзүүгө салыштырмалуу узак тарыхы бар.

Европа өлкөлөрүнө келсек, алардын социалдык мыйзамдары америкалыктардан калктын социалдык турмушунда алардын жыргалчылыгын жогорулатуу максатында жогорку деңгээлдеги мамлекеттик катышуусу менен айырмаланат.

Жогорудагы айтылгандардан улам изилдөөбүздү өнүккөн өлкөлөрдүн социалдык коргоо системасынын өзгөчөлүктөрү менен улантабыз.

Өнүккөн өлкөлөрдө “калкты социалдык жактан коргоо” түшүнүгү 19-кылымдын аягында пайда болгон. Калкты социалдык жактан коргоо системасы мамлекеттер тарабынан жүргүзүлүп жаткан социалдык саясаттын башкы вектору болуп калды, бул социалдык кепилдиктерди камсыздоодогу так позицияны көрсөтүп, жашоонун белгилүү деңгээлин жана сапатын болжолдойт.

Англия, Швеция, Германия жана башка өнүккөн өлкөлөрдө, өнүгүп келе жаткан өлкөлөргө салыштырмалуу, социалдык маселелерди чечүүгө көп көңүл бурулат. Мисалы, Швецияда мамлекеттин социалдык ишмердүүлүгүнүн жаркын мисалы “күчтүү алсызга жардам берет” деген “социалдык тилектештиктин” негизи болуп саналат

Мисалы, Улуу Британияда социалдык көйгөйлөргө байланыштуу биринчи жарлыктар 16-кылымда пайда болгон. Алар тилемчилерди каттоого буйрук беришип, жергиликтүү бийлик органдарын, анын ичинде чиркөө жетекчилерин жакырлар фондусуна салым кошууга милдеттендиришти. Бул чиркөөдөгү көзөмөлсүз кайрымдуулуктан борборлоштурулган системага өтүү үчүн биринчи аракет болгон. Ошондо дагы, бийлик коомдун ресурстарын айрым адамдардын пайдасына кайра бөлүштүрүү аркылуу социалдык көйгөйлөрдү жоюуга же жок дегенде жеңилдетүүгө болот деген бүтүмгө келишкен.

19-кылымдын ортосунда Англияда конкреттүү социалдык топторго жана социалдык жардам үчүн укугу бар адамдардын чөйрөсүнө жардам берүү үчүн максаттуу программалар киргизилген, тынымсыз кеңейтилген.

1909-жылдан бери Улуу Британияда элдик аң-сезимдеги өзгөрүүлөрдү жана социалдык саясаттагы өзгөрүүлөрдү чагылдырган көптөгөн жаңы мыйзамдар кабыл алынган. 1911-жылы Улуттук камсыздандыруу мыйзамы кабыл алынып, оорудан жана жумушсуздуктан милдеттүү камсыздандыруу киргизилген. 1925-жылы - курагы боюнча пенсия жана жесирлерге жана жетим балдарга жөлөкпулдар жөнүндө мыйзамдар кабыл алынган. 1929-жылы кабыл алынган Жергиликтүү администрация мыйзамына ылайык, жергиликтүү социалдык иштерди жүргүзүү үчүн жергиликтүү администрациянын (округдук кеңештердин) алдында социалдык жардам комитеттери түзүлгөн. 1934-жылы Жумушсуздар жөнүндө мыйзамды кабыл алынып, жалпы улуттук масштабда жумушсуздар боюнча кеңеш бекиткен, ага ылайык камсыздандыруусу жок адамдарга жардам көрсөтүлдү, пенсионерлерге жана жесирлерге кошумча жеңилдиктер төлөндү. Мына ошентип, 30-жылдары Улуу Британия жумушсуздар, жесирлер, жетим жана согуш майыптары үчүн борборлоштурулган жардам алышкан. Калктын башка категориялары жергиликтүү администрациялардан (округдук кеңештерден) социалдык жардам алышкан [3].

Башка Европа өлкөлөрүндө социалдык коргоо системалары ушундай терең тамырларга ээ эмес. Бирок, Улуу Британиядагыдай эле, мындай өлкөлөрдө: Германия, Швеция, Дания, Финляндия сыяктуу социалдык коргоо системасы катары бардык топтор үчүн мыйзамдык, экономикалык жана социалдык кепилдиктер болжол менен ошол эле мезгилде, 19-кылымдын аягында калыптана баштаган.

Мисалы, Германияда Бисмарк эмгекчилердин өз алдынча системасын жаратуудан качуу максатында социалдык бир катар мыйзамдарды кабыл алат: Ооруп калганда камсыздандыруу мыйзамы (1884), кырсыктардан камсыздандыруу мыйзамы (1885), Карылыкты жана майыптыкты камсыздандыруу мыйзамы (1891). Түзүлгөн социалдык коргоо системасы ошол учурдагы, Германияда, негизинен, өнөр жай ишканаларында эмгек менен байланыштырылган.

Швецияда социалдык камсыздандыруу системасынын өнүгүшү Германиядагыдай эле ошол эле учурда XIX кылымдын 80-жылдарында башталган, эң биринчи көңүл иштеген

жери боюнча акы төлөнүүчү социалдык жардамга бөлүнгөн. 1913-жылдан тартып биринчи улуттук социалдык камсыздоо программасы (улуттук пенсиянын системасы) ишке ашырылган. Швециядагы социалдык камсыздандыруунун өнүгүүсүнүн кийинки этабы 1982-жылы мамлекеттин социалдык ишинин бардык чөйрөлөрүн камтыган Социалдык кызматтар жөнүндө мыйзамдын чыгышы менен байланышкан [2].

Азыркы учурда, ата мекендик изилдөөчүлөрдүн өзгөчө көңүлүн калкты социалдык коргоонун Скандинавиялык модели (Швеция, Норвегия, Финляндия) бурат. Социалдык камсыздандыруу социалдык коргоо институт катары бул өлкөлөрдө башка Европа мамлекеттерине караганда көбүрөөк колдонулат [7].

Скандинавия өлкөлөрүндө калкты социалдык коргоону уюштуруунун мамлекеттик модели үстөмдүк кылат. Белгилеп кетсек, «социалдык коргоо» түшүнүгү бул өлкөлөрдө «социалдык жыргалчылык» түшүнүгүнө айланган. Бул модель милдеттүү социалдык саясатты камтыйт, мамлекет тарабынан киреше деңгээлин, ошондой эле теңдештирилүүчү жалпы мүнөздөгү социалдык жеңилдиктерди жана жөлөкпулдарды жөнгө салат. Окшоштуктарга карабастан, скандинавия өлкөлөрү социалдык саясатты жүзөгө ашыруунун мүнөзү жана уюштуруу формалары боюнча бир аз айырмаланат.

Мисалы, Швециядагы социалдык камсыздандыруу шведдик социалдык коргоо системасынын негизги элементи түзөт. Мамлекеттик камсыздандырууну башкаруу Саламаттыкты сактоо жана социалдык иштер министрлигинин карамагында жана социалдык маселелер жана жалпы камсыздандыруу системасы үчүн жооптуу.

Швециянын бардык туруктуу (швед жана башка улуту) 16 жаштан жогору жашоочулары жергиликтүү социалдык камсыздоо бөлүмдөрүнүн биринде катталышат.

Оорусу боюнча камсыздандыруу жана ата-энелерди камсыздандыруу системасына төмөнкүлөр кирет: милдеттүү медициналык, стоматологияны камсыздандыруу, ата-энелер үчүн жөлөкпулдар, оорусу боюнча жөлөкпулдар. Милдеттүү медициналык камсыздандыруу врачка, тиш доктурга барууга, ооруканада дарыланууга ж.б.байланыштуу ар кандай төлөмдөрдү камтыйт. Эрежеге ылайык, бул чыгымдар түздөн-түз медициналык мекемеге же дарылоого жооптуу адамга социалдык камсыздандыруу конторасына төлөнөт. Адатта бейтап кенеш алган үчүн аз гана сумманы төлөйт [8].

Ооруканада ооруп жаткандыгына же бала төрөлгөнүнө байланыштуу дарылануу чыгымдары түздөн-түз жергиликтүү социалдык коргоо конторасы тарабынан төлөнөт. Бейтап өзү жашаган шаардык ооруканада дарылануу үчүн эч нерсе төлөбөйт. Ооруканада дарылануунун максималдуу акы төлөөсү 2 жыл.

Оору боюнча жөлөкпул - оору же жаракат үчүн кирешесин жоготкондугу үчүн төлөнүүчү компенсация. Ал алынган кирешенин 90% чейин түзөт жана салык салынат. Жөлөкпул алуу үчүн, оорусу жөнүндө жергиликтүү социалдык камсыздандыруу конторасына билдириши керек.

Бала төрөлгөндөн кийин, ата-энелердин камсыздандыруу системасы 12 айдын ичинде аларга жеңилдиктерди камсыз кылат. Кош бойлуулук учурунда аял бала төрөлгөнгө чейин 50 күн калганда энелик боюнча жөлөкпул алышат. Кийин бала төрөлгөндө, төлөнүүчү эргүүнү өз ара кандайча бөлүштүрүүнү ата-энелер өздөрү аныкташат. Азыр муну Швециядагы ар бир бешинчи ата колдонот.

Улуттук пенсиялардын системасына төмөнкүлөр кирет: элдик (негизги), кошумча (эмгектик), жарым-жартылай (толук эмес) пенсиялар. Бардык учурларда төлөмдөр Өкмөт тарабынан белгиленген жылдык базалык суммага негизделген жана инфляцияга

байланыштуу автоматтык түрдө көбөйүп турат. Швецияда пенсияга чыгуу курагы эркектер менен аялдар үчүн бирдей - 65 жашты түзөт.

Швецияда өндүрүштө кырсыктарды камсыздандыруу системасы өнүккөн. Компенсация кесиптик ооруга карата, ошондой эле жумуштагы же ага бара жаткан жолдогу кырсыкта төлөнөт жана жоготулган кирешенин ордун жана бардык зарыл болгон медициналык чыгымдарды төлөп берет. Бул система ишкерлердин салымдарынын эсебинен каржыланат.

Жумушсуздукту камсыздандыруу системасы белгиленип өткөн социалдык камсыздандыруу системасынан айырмаланат. Жумушсуздук боюнча жөлөкпул алуу учун профсоюз тарабынан уюштурулган жумушсуздук боюнча кассанын мүчөсү болушу керек.

Социалдык камсыздандыруунун белгиленген формаларынан тышкары, Швецияда дагы бир катар башка артыкчылыктар бар. Мисалы, төрөлгөндөн баштап 16 жашка чейинки бардык балдарга төлөнүүчү балдарга жөлөкпул. Мындан тышкары, үч балалуу жана көп балалуу үй-бүлөлөр жыл сайын балдарга кошумча жөлөкпул алышат. Мындан тышкары өспүрүмдөрдү кайра окутууда, балдардын билим алуусунда жөлөкпулдар бар [4].

Коомдук кийлигишүүнүн максаты болуп жеке адамдар менен социалдык топтордун ортосунда чыгымдарды бирдей бөлүштүрүү үчүн өбөлгөлөрдү түзүү эсептелет. Статистикалык маалыматтарга ылайык, кирешенин минималдуу айырмасы Скандинавия өлкөлөрүндө бар. Жакырчылыктын чегинен төмөн жашаган калктын үлүшү бул жерде 4,5 - 6,5%. Анданкийинконтиненталдык Европа өлкөлөрүнүн тобу - Германия, Бельгия, Нидерланды, Франция (11-13%) кетет. Жакырлардын салыштырмалуу чоңтобу бар өлкөлөрдүн үчүнчү тобу Европанын түштүк өлкөлөрү - Греция, Испания, Португалия, жакырлар, алар 18-27% дүтүзөт [11].

Экономикасы өнүккөн өлкөлөрдө киреше саясатынын маанилүү инструменттеринин бири үй-бүлөнүн минималдуу кирешесин экономикалык жактан коргоо программасы болуп саналат. Бул программалар үй-бүлө мүчөлөрү материалдык жашоосун камсыз кыла албаган учурда, үй-бүлөнү кирешесин жоготуу тобокелдигинен сактоо үчүн иштелип чыккан акыркы чара катары иштейт. Австрия, Бельгия, Германия, Испания, Ирландия, Люксембург, Португалия жана Францияда социалдык жөлөкпулдар башка бардык жөлөкпулдарды алуу мүмкүнчүлүгү түгөнгөндө берилет. Ал дагы бир жөлөкпул күтүлүп жаткан учурда убактылуу берилиши мүмкүн. Улуу Британияда, Нидерландыда, Финляндияда жана Швецияда, башка артыкчылыктарга карабастан жөлөкпулдар берилиши мүмкүн. Европа Биримдиги (ЕБ) өлкөлөрүндөгү кирешелерди коргоо программалары салыктык түшүүлөрдүн эсебинен каржыланат, б.а. бюджеттик каражаттардын эсебинен. 1-таблицада өлкөнүн мыйзамдарына ылайык мамлекет тарабынан көрсөтүлгөн негизги жөлөкпулдар жана материалдык жардамдар келтирилген [1].

1-таблица. Европанын айрым өлкөлөрүндө кирешелерди коргоо боюнча улуттук программалар тарабынан берилген жөлөкпулдар [5].

Өлкөлөр	Негизги жөлөк пулдар жана кызматтар
Австрия, Бельгия, Люксембург, Нидерланды	Турак жай төлөмдөрүнүн наркынын ордун толтуруу, медициналык камсыздандыруу
Дания	Турак жай төлөмдөрүнүн наркынын ордун толтуруу, студенттерге стипендия
Финляндия	Турак жай, кызмат төлөмдөрүнүн наркынын ордун толтуруу,
Франция, Швеция	Турак жай, саламаттыкты сактоо төлөмдөрүнүн

	наркынын ордун толтуруу,
Германия, Португалия	Турак жай, саламаттыкты сактоо төлөмдөрүнүн наркынын ордун толтуруу, билим берүүгө жөлөк пул
Ирландия, Испания	Турак жай төлөмдөрүнүн наркынын ордун толтуруу, эмеректерди сатып алуунун ордун толтурууга материалдык жардам

2-таблицаны анализдөө көрсөткөндөй, жумушсуздук боюнча эң жогорку социалдык жөлөкпулу Данияда белгиленген.

2-таблица. 2018-2021-жылдары ар кайсы өлкөлөрдө жумушсуздук боюнча жөлөкпулдун өлчөмү [12].

Өлкөлөр	Шарттар	Жумушсуздук боюнча жөлөк пулдун өлчөмү
Австрия	Акыркы айлардагы орточо кирешенин 55%	Минималдык-825 EUR
Бельгия	Орточо кирешенин 65% ы	
Болгария	Орточо кирешенин 60% ы	Минималдык-167 EUR
Улуу Британия	25 жашка чейин-231 фунт 25 жаштан жогору-292 фунт	262 EURдан 381 чейин
Дания	Орточо кирешенин 90% ы	Минималдык-1800 EUR
Италия	Бирдиктүү	600 EUR
Израиль	Орточо кирешеден 48 ден 80 % га чейин	Минималдык-565 EUR
Египет	Орточо кирешенин 60% ы	Минималдык-75 EUR
АКШ	Орточо кирешенин 49% ы	Минималдык-648 EUR
Россия	Аймактан жана мурдагы айлык акылардан көз каранды	Максималдуу-5000 RUB (71EUR)

ЕБда милдеттүү медициналык камсыздандыруу, пенсиялык жөнгө салуу жана ишканалардын айлана-чөйрөнү коргоо иш-аракеттери мыйзамдуу түрдө бекитилген. Ошол эле учурда, Европанын айрым өлкөлөрүндө, атап айтканда, Испаниянын социалдык өнүгүү моделинде өзүнө мүнөздүү өзгөчөлүктөр бар.

Биринчи кезекте, социалдык камсыздандырууга жумшалган чыгымдардын жалпы көлөмүндө пенсиялык төлөмдөрдүн (карылыгы үчүн) жана жумушсуздук боюнча жөлөкпулдун үлүшү жана өсүш динамикасы жогору экендиги байкалат. Ушул беренелер боюнча төлөмдөр жалпы социалдык камсыздандыруу фондусунун 55% түзөт, ал эми ЕСтин орточо көрсөткүчү 43% түзөт.

Германияда орточо пенсия 1400 долларды түзөт. Эгерде пенсионер жумушка жарамдуу мөөнөтүндө жумушсуз болсо жана ал үчүн эсептелген пенсия жашоо минимумуна жетпесе, мамлекет анын айырмасын төлөйт. Ошондой эле мамлекет пенсионерлердин коммуналдык чыгымдарын да өзүнө алат. Пенсиялык стажы жок Германиянын жарандарына минималдуу 350 евро төлөө кепилденет, ошондой эле коммуналдык кызматтарга жана турак жайга белгилүү бир параметрлер боюнча төлөөгө жардам берилет. (Киши башына 56 чарчы метр) [6].

Германиянын социалдык өнүгүүсүн изилдеп жатып, экономиканын ааламдашуусуна жана дүйнөдөгү атаандаштыктын күчөп жаткандыгына жана кризистердин өсүшүнө карабастан, ал туруктуу бойдон кала берээрин белгилей кетүү керек; бул социалдык кепилдиктердин кымбат баалуу долбоорлорунан баш тартуу зарылчылыгы келип чыккан дагы бир маселе. Европа өлкөлөрүнүн социалдык саясатын жүзөгө ашырууну изилдөө ЕБнин

ичинде ар түрдүүлүк жана ар кандай социалдык инструменттерди колдонуу бар экендигин көрсөтүп турат.

Ар кайсы өлкөлөрдөгү орточо пенсияларды салыштырып көрсөк, Дания пенсиянын көлөмү боюнча 3356 АКШ долларын түзүп алдыда турат. Бул айтылгандан улам Даниянын өкмөтү башка Европа өлкөлөрүнө салыштырмалуу жакшы социалдык саясат жүргүзүп жаткандыгына ынансак болот.

2020-жылы ЕБ балалуу үй-бүлөлөрдү социалдык жактан коргоого 336,4 миллиард евро бөлгөн, ИДПнын 2,4% түзгөн. ЕБнын кеңейтилген курамында акыркы жыйырма жыл ичинде балалуу үй-бүлөлөрдү социалдык жактан коргоого жумшалган чыгымдар ИДПнын 2% деңгээлинен төмөндөгөн жок [10].

Польшада орточо пенсия айына 440 долларды түзөт. Коммуналдык кызматтарга дотация ушул өлкөнүн жарандарына берилет. Мындан тышкары, бул өлкөдө медициналык кызмат акысыз, ошондой эле тамак-ашазыктарынын баасы төмөн.

Финляндияда орточо пенсия эмгекакынын 58%ын түзөт. Орточо алганда, 1982 долларды түзөт. Өлкөнүн пенсиялык фонду төлөмдөрдүн чегин белгилебейт, жаран канча иштеп тапса, бардыгы эсептелет. Пенсиялар жогору, бул финляндиялык пенсионерлерге жакынкы чет өлкөлөрдө кыймылсыз мүлк сатып алууга мүмкүнчүлүк берет.

Дүйнөлүк практикада социалдык саясаттын көптөгөн моделдери бар, атап айтканда, Америка-британдык, Скандинавиялык, Континенталдык жана башка Алардын ичинен Кыргызстандын шартында эң алгылыктуу модель - Скандинавия жана континенталдык моделдердин тиешелүү элементтеринен айкалышкан Конто-скандинавия болуп саналат.

Социалдык коргоо бул - жыргалчылыкка, өнүгүүгө жооптуу мамлекеттин саясатынын ажырагыс бөлүгү жана анын жарандарынын коопсуздугу. Бул фактордон анын натыйжалуулугу цивилизацияга жараша болот ар кандай коомдун өнүгүшү. Социалдык коргоо социалдык мамлекетте гана сапаттык жактан камсыз болушу мүмкүн.

Европа өлкөлөрүндө социалдык тармакта чоң ийгиликтерге жетишти: бул өлкөлөрдүн калкынын 80%тен ашыгы социалдык коргоонун ар кандай секторлору менен камтылган.

Чет мамлекеттерде социалдык коргоо системаларын изилдөөнүн практикалык мааниси өнүккөн өлкөлөр заманбап проблемаларды чечүү тажрыйбасын, мындай чечимдердин бүтүндөй коом үчүн кесепеттерин изилдөө, ошондой эле бул тажрыйбаны эске алуу менен Кыргыз Республикасында социалдык коргоо системасын реформалоодо мындай көйгөйлөрдөн качуу үчүн келечекте терс кесепеттери.

Жогоруда айтылгандай социалдык саясаттын көптөгөн моделдеринин ичинен Кыргызстандын шартында эң алгылыктуу модель - Скандинавия жана континенталдык моделдердин тиешелүү элементтеринен айкалышкан Конто-скандинавия болуп саналат.

Мындан тышкары, пенсионерлерди аянтты эске алуу менен киши башына эсептелген коммуналдык кызматтардан бошотуу системасы колдонулган Германиянын тажрыйбасы кызыктырат. Биздин оюбуз боюнча, алардын тажрыйбасын кыргыз экономикасында колдонуу кыйла максатка ылайыктуу.

Колдонулган адабияттар

1. Кимаровская Б.К. Пояснения к докладу о социальных инвестициях [Текст]/ Б.К. Кимаровская.– Бизнес в законе, 2017.-№5.- 41-45с.
2. ЛампертХ. Социальная рыночная экономика. Германский путь / [Текст] / Х. Ламперт. - М., 1994. - С. 150.

3. Макарова С.В. Социальная ответственность– важнейший фактор устойчивого развития организации и общества в целом [Текст] / С.В. Макарова, Н.Р. Степанова//Фундаментальные исследования. –2014. –№5, (часть5). – С.1075–1079.
4. Мартыненко В.В. Переосмысление социальной политики и общества [Текст] / В.В.Мартыненко //Социальная политика и общество, 2016.-№10.-С. 159-175.
5. Придисштейн С.Г. Социальная защита работников и работающих в системе социального партнерства РФ [Текст] / С.Г. Придисштейн.-М.:2004.- 560 с.
6. СалимоваТ. А. Система социальной защиты в зарубежных странах [Текст]: / Т. А. Салимова, Л. А. Федоськина, А. Т. Шилкина // Региональная экономика: теория и практика. – 2016. – № 2 (329). – С. 50–57
7. СизинцеваЛ. И. Скандинавская модель социальной работы на современном этапе [Текст] / Л. И. Сизинцева // Известия Волгоградского государственного педагогического университета. – 2016. – № 9. – С. 103–107
8. Соколов В. Социальная защита в США и странах Европы [Текст] / / В. Соколов // Современные исследования социальных проблем. – 2016. – № 10. – С. 107–120.
9. Шарин В. Социальная защита населения: зарубежные модели [электронный ресурс] - URL: http://www.cnas.ru/st_sharin_1.html. Дата обращения: 16.11.2017
10. [Электрондук ресурс]-Мүмкүнчүлүк режими: <http://www.demoscope.ru>
11. [Электрондук ресурс]-Мүмкүнчүлүк режими: <http://www.foring.kz>.
12. [Электрондук ресурс]- Мүмкүнчүлүк режими: <http://www.visasam.ru>.